

**EDAM Dış Politika ve Güvenlik
Bilgi Notu**

İncirlik Üssü, Taktik Nükleer Silahlar ve Türkiye’de Nükleer Güvenlik

Ağustos 2016

Sinan Ülgen
EDAM Başkanı

Can Kasapoğlu
Savunma Analisti, EDAM

Doruk Ergun
Araştırma Görevlisi, EDAM

GİRİŞ

15 Temmuz darbe girişimi sonrasında, özellikle söz konusu teşebbüse İncirlik'te konuşlu bazı uçakların da dahil olması neticesinde, bu üste yer aldığı telaffuz edilen ABD'ye ait taktik nükleer silahların güvenlik endişesi ile Türkiye dışına taşınacağı şeklinde yorumlar yapılmaya başlanmıştır. Ittifak ilişkileri bakımından bir dönüm noktası olarak algılanabilecek böylesi bir varsayımın birçok açıdan gerçekçi olmadığı belirtilmelidir. EDAM, bu tartışmalı konuya ilişkin taktik nükleer silahlara dair Türkiye'nin süregelen tutumuna da yansıtacak şekilde bir bilgilendirme notu hazırlamıştır.

Türkiye'de bulunan taktik nükleer silahların varlığı ve geçmişi, Türkiye'nin NATO'ya üyeliği kapsamındaki bir konudur. Sovyetler Birliği'nin yayılcı politikaları karşısında Türkiye, çareyi o dönemde SSCB'yi dengeleyebilecek yegâne güç odağı olan Amerika Birleşik Devletleri ile yakınlaşmakta bulmuş ve 1952 senesinde NATO'ya üye olmuştur.

Bahse konu dönem, tam da ABD ile SSCB arasında Soğuk Savaş kapsamındaki nükleer rekabetin hararetlenmeye başladığı bir eşiğe tekabül etmiştir. Soğuk Savaş'ın belirleyici niteliklerinden biri de, her iki cephenin de 'second strike' – ikinci vuruş – yeteneği kazandıktan sonra, birbirlerine karşı nükleer silahlar aracılığı ile geriye dönüşü mümkün olmayan zarar verme imkânı olmasından ötürü, iki tarafın da diğeri ne saldırmaya çekinmesi üzerine kurulu bir güvenlik anlayışının gelişmesi olmuştur. Güvenlik bilimleri literatüründe 'dehşet dengesi' olarak adlandırılan bu durum, caydırıcılığın en üst düzey boyutlarına dayanmaktadır. Teorik olarak bir tarafın diğeri caydırabilmesinin temel kıstası ise, caydırıcı önlemlerinin,

imkân ve kabiliyet ile irade temelinde, ne kadar ikna edici olduğu ile ilintilidir. Nitekim Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği bu inandırıcılığı tesis edebilmek amacıyla hem nükleer silah teknolojilerini, hem de nükleer silahlar için kullanılan balistik ve seyir füzeleri, stratejik ve taktik bombardıman uçakları ile denizaltılar gibi platform ve atış vasıtalarını Soğuk Savaş boyunca geliştirmeye devam etmiştir.

ABD ve SSCB arasında nükleer arenada devam eden bu rekabetin tabii olarak diğer NATO üyeleri için de yansımaları olmuştur. Nitekim Sovyetler Birliği'nin ABD'yi doğrudan vuracak yetenekleri elde etmesiyle birlikte, Avrupalı NATO üyeleri ABD'nin kendi topraklarını riske etmek pahasına Avrupa'yı olası bir Sovyetler saldırısına karşı koruyup koruyamayacağını sorgulamaya başlamışlardır. Ayrıca, Avrupa kıtasında Sovyetler Birliği'nin sayısal konvansiyonel üstünlükleri de, olası bir taarruz karşısında benzer yeteneklere dayanarak savunmanın ne ölçüde mümkün olduğunun sorgulanmasına yol açmıştır. Sonuç olarak, hem Sovyetler Birliği'ne karşı Avrupada caydırıcılığını kanıtlamak isteyen, hem de Avrupalı NATO üyelerinin bu tehdit algılamalarından ötürü kendi nükleer silahlarını geliştirmelerinin önüne geçmek isteyen Amerika Birleşik Devletleri, NATO içerisinde nükleer caydırıcılığın paylaşılmasına ilişkin bir politika belirlemiştir.

AVRUPA'DAKİ AMERİKAN NÜKLEER SİLAHLARININ KISA GEÇMİŞİ

1957 yılında NATO'nun aldığı kararlar çerçevesinde, Avrupada çeşitli müttefiklerin topraklarına Thor ve Jupiter füzelerinin konuşlandırılması uygun görülmüştür. Bu tarihten itibaren Türkiye'de de konuşlandırılmış nükleer harp başlığı taşıma kapasitesine sahip bu füzeler, Amerika'nın Avrupa'nın güvenliğine askeri-siyasi desteğinin ve bağlılığının Türkiye'deki bir sembolü olarak sunulmuştur¹. Öte yandan Jüpiter füzelerinin, Sovyetler Birliği'nin ABD'nin yanı başındaki Küba'ya nükleer silahlar konuşlandırma çalışmaları neticesinde ortaya çıkan Küba Füze Krizi'ni sonlandırmak amacıyla 1962 senesinde ABD ve SSCB arasındaki bir anlaşma sonucu, Ankara'ya danışılmadan, Türkiye topraklarından kaldırılması, Ankara ve Vaşington ara-

¹ Mustafa, Kibaroglu. "Isn't it Time to Say Farewell to Nukes in Turkey", European Security Vol. 14, No. 4, 443/457, December 2005.

sındaki ilişkileri ciddi ölçüde etkilemiştir². Türkiye'nin kaygıları, 1960'ların ilerleyen yıllarında Amerika'nın B-61 nükleer bombalarını geliştirmesi ve İngiltere, Hollanda, Belçika, Batı Almanya, Yunanistan, İtalya ve Türkiye topraklarına konuşlandırılması ile yatışıdır³. Yine bu çerçevede 1966 senesi sonunda NATO İttifakının nükleer güvenlik politikalarında karar alma mercilerinden olacak Nükleer Planlama Grubu'nun kurulması ve bu vesileyle nükleer silahlara sahip olmayan NATO üyelerine de İttifakın nükleer politikaları konusunda söz hakkı verilmesi Türkiye tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.

Avrupa'da NATO nükleer silah paylaşımı çerçevesinde konuşlandırılmış Amerikan nükleer silahları Soğuk Savaş döneminin ortalarında çok yüksek sayılara ulaşmış, ilerleyen aşamalarda ise tedrici olarak düşüş göstermiştir.

Avrupa'da konuşlu Amerikan nükleer silahların azaltılmasına 1980'lerin ikinci yarısında başlanmıştır. Bu azalmayı tetikleyen iki önemli unsur Avrupa kamuoyunda artan nükleer karşıtlığı ve 1987'de ABD ve SSCB arasında imzalanan Orta-Menzilli Nükleer Kuvvetler Antlaşması (Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty) olmuştur. Anlaşma neticesinde taraflar 2500'ün üzerinde füze sistemini imha etmiş olsalar da B61 taktik nükleer bombaları bu anlaşmanın kapsamı dışında kalmıştır. Zira INF Antlaşması, menzili 500 ile 5,500 kilometre arasında değişen, nükleer harp başlığı taşıma kapasitesine sahip füze ve lançerlerin envanter dışına çıkarılmasını öngörmüştür ve B-61 taktik nükleer bombaları, sabit-kanatlı hava platformlarından atılmaktadır. İlerleyen yıllarda ise Soğuk Savaş'ın sonlanması, nükleer caydırıcılığın yeniden değerlendirilmesi, ABD savunma ekonomisi önceliklerinin ve parametrelerinin değişmesi ve ev sahibi ülkelerdeki artan nükleer silah karşıtlığı neticesinde B-61 sayılarında azalmalar olmaya devam etmiştir. Hâlihazırda Türkiye'nin yanı sıra Belçika, Hollanda, Almanya ve İtalya'da bahse konu silahların NATO çerçevesinde konuşlandırıldığı açık-kaynaklı yayınlar tarafından belirtilmektedir⁴.

2 Ibid.

3 Hans, M. Kristensen. US Nuclear Weapons in Europe: A Review of Post-Cold War Policy Force Levels and War Planning, Natural Resources Defense Council, 2005, s.7

4 Konuya ilişkin kapsamlı bir yayın olarak bkz: Tom, Nichols et.al. [ed]. Tactical Nuclear Weapons and NATO, US Army SSI, 2012.

Her ne kadar Soğuk Savaş süresince bu silahların belli bir kısmının Türkiye'nin kontrolünde olmuş olabileceği iddia edilse de, hâlihazırda mevcut silahların ABD kontrolünde olduğu düşünülmektedir. Nitekim konuya ilişkin bilimsel çalışmaları olan uzmanlar, Türk Hava Kuvvetleri'nin Soğuk Savaş süresince havadan karaya atılarak kullanılmak üzere üretilen taktik bombaların kullanılabilmesi görevlerde yer almak üzere eğitim almış olsa da, 1990'lara gelindiğinde bu eğitimlerin kesildiği ve Türkiye'nin nükleer görev kabiliyetlerini kaybettiğini değerlendirmektedir⁵. Bunun aksi yönde görüşler mevcut olsa da⁶, Türk Hava Kuvvetleri'nin nükleer görev icra etme kabiliyetlerinin yıllar içerisinde çok düşük seviyeye indiği literatürde genel kabul görmektedir. Dolayısıyla mevcut durumda Türkiye'deki B-61 taktik nükleer silahların ancak bir NATO görevi çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Ayrıca, mevcut haliyle B-61 nükleer bombaları NATO'nun savaş koşullarında kullanması için dahi yeterince modern nitelikler taşımamaktadır. Bahse konu eksiklikleri gidermek amacıyla, hâlihazırda bir yenileme programı (Life Extension Program) uygulamaya konulmuştur. Bu çerçevede, B-61'lerin nükleer harp yüklerinin azaltılması, buna karşın gelişmiş bir güdüm mekanizması ile 'aptal mühimmattan akıllı mühimmata' dönüştürülmesi hedeflenmektedir⁷. Öte yandan, yeni versiyonu da dâhil olmak üzere, B-61 taktik nükleer silahlarının askeri açıdan ne ölçüde kıymetli olacağı da uzmanlar arasında ayrı bir tartışma konusudur. Bu konudaki iki temel argümandan ilki, B-61 modernizasyonunun gereksiz bir savunma ekonomisi maliyeti olduğunu belirtmektedir. İkinci temel argüman ise, gelişen hava savunma sistemleri karşısında söz konusu mühimmatın taktik hava platformları tarafından kullanılmasının ne ölçüde mümkün olduğunu sorgulayan analizlerdir⁸.

5 Mustafa, Kibaroglu. Between Allies and Rivals: Turkey, Nuclear Weapons and BMD, Ifri, 2014.

6 Hans, Kristensen. Modernizing NATO's Nuclear Forces: Implications for the Alliance's Defense Posture and Arms Control, 2012, http://www.basincit.org/sites/default/files/nuclear_policy_paper_no11.pdf, Erişim tarihi: 19 Ağustos, 2016.

7 Hans, M. Kristensen, The B-61 Life Extension Program: Increasing NATO Nuclear Capability and Precision Low-Yield Strikes, FAS, 2011, <https://fas.org/issue-brief/b61-life-extension-program-increasing-nato-nuclear-capability-precision-low-yield-strikes/>, Erişim tarihi: 19 Ağustos, 2016.

8 Barry Blechman ve Laicie Heeley, B61 LIFE EXTENSION PROGRAM Costs and Policy Considerations, Stimson Center, 2016.

Ayrıca, günümüz çatışma ortamında nükleer seçeneğin ne ölçüde taktik seviyede sınırlı kalacağı da kuşkuludur. Bahse konu kuşklar, NATO'nun doğu kanadında özellikle tehlikeli bir tırmanmaya işaret etmekte ve endişe oluşturmaktadır. Bu noktada, İttifak'ın güney kanadına bakıldığında, Orta Doğu'daki güvenlik ortamı dolayısıyla Türkiye'yi de yakından ilgilendirecek şekilde, NATO'nun nükleer olmayan kitle imha silahları –biyolojik ve kimyasal silah tehditleri– karşısında taktik nükleer yeteneklerine başvurup başvurmayacağı değerlendirilmelidir.

NATO'nun milli nükleer yeteneğe sahip üç üyesi –ABD, Birleşik Krallık ve Fransa– nükleer olmayan saldırılara ve ülkelere karşı nükleer silah kullanmayacakları garantilerini içeren doktrinlere sahiptir. Öte yandan aynı doktrinlerde, özellikle biyolojik silah trendlerindeki hızlı ve yıkıcı gelişmelere bağlı olarak, bahse konu duruşlarını gözden geçirebileceklerini içeren şerhler de açıkça vurgulanmıştır. Bununla birlikte, benzer şerhlere NATO'nun ilgili dokümanlarında rastlanmamaktadır⁹. Daha açık bir anlatımla, biyolojik ve kimyasal silahlara karşı taktik nükleer yanıt verilmesi şeklinde açıklanmış, bilinen bir NATO konsepti bulunmamaktadır. Bu durum, taktik nükleer silahların NATO'nun güney kanadındaki gerekliliğinin de sorgulanmasını beraberinde getirmektedir.

TÜRKİYE'NİN NÜKLEER DURUŞU VE GELECEĞİ

Her ne kadar Amerikan nükleer silahlarına ev sahipliği yapan Batı Avrupa ülkelerinde nükleer silahların ülke dışına taşınması yönelik siyasi bir irade mevcut olsa da, Türkiye farklı bir tutum izlemiştir. Türkiye'nin resmi diplomatik tavrı, topraklarındaki ABD nükleer silahlarının NATO şemsiyesi altında kalmasından yana olduğu; ancak İttifakın diğer üyeleri arasında silahların kaldırılması konusunda bir görüş birliği olması halinde Türkiye'nin bu silahların çekilmesine itirazda bulunmayacağı yönünde olmuştur.

Türkiye'nin üstün etkinlik miadını doldurmuş, günümüz harp ortamında kullanılması imkânı ve beklenen askeri yararı oldukça tartışmalı olan bahse konu taktik nükleer silahlara önem atfetmeye devam etmesi esasen jeopolitik ve siyasi nedenlere dayanmaktadır. NATO

üyeliğinin Türkiye'ye savunma ve diplomatik sahalarda önemli katkıları olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bununla birlikte, NATO'nun yarım yüzyılı aşan tarihi boyunca, İttifakın siyasi dengelerinden ötürü, Türkiye'nin Avrupalı müttefiklerinin olası bir saldırı durumunda kendisinin yardımına koşup koşmayacağı konusunda şüpheye düşmek için pek çok haklı gerekçesi de ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Türk dış politikası için 1950'lerden Soğuk Savaş'ın bitimine dek öncelikli olan geleneksel bakış açısı, NATO'nun askeri alanda başat gücü olan ABD ile olan ikili güvenlik ilişkisi olmuştur.

Son dönemde Türk – Amerikan ilişkilerinde yaşanan önemli sorunlara karşın, NATO'nun diplomatik olarak önem atfettiği ve küresel nükleer silahsızlanma çabalarında da kritik bir husus olan taktik nükleer silahlara ilişkin tartışmaların Ankara merkezli olarak, dikkatsiz bir üslupla yapılmasının getireceği olumsuzluklar da yine taktik nükleer silahların askeri niteliklerini aşacak nitelikte olabilecektir. Güvenlik bilimleri literatüründe bu durum, 'evlilik yüzüğü' analojisi ile özetlenmektedir. Daha açık bir anlatımla, 'yüzüğün çıkarılması ile hiç takılmaması' durumları arasında büyük bir fark vardır. Bu analogiden hareketle, taktik nükleer silahların hiç konuşlandırılmamış olması ile konuşlandırdıktan sonra bütünsel bir stratejinin parçası olmaksızın geri çekilmesi farklı anlamlara gelecektir.

ROMANYA İDDİALARI VE ULUSLARARASI BASINDA YER ALAN ANALİZLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu çalışmanın kaleme alınması sırasında, bazı medya organları Türkiye'deki taktik nükleer silahların Romanya'nın Devesulu Üssü'ne taşınmaya başlandığını iddia etmiştir¹⁰.

Öncelikli olarak belirtilmelidir ki, yukarıda aktarılan Türkiye'de konuşlu olan B-61 taktik nükleer silahlarının Romanya'ya transfer edilmesine ilişkin iddialar hem teknik hem de jeopolitik gerçeklikten oldukça uzaktır. Özellikle, ülkemizde bahse konu iddiaların değerlendirilmesinde görülen bilgi eksiklikleri de,

9 Ayrıntılı bir değerlendirme için bkz: Sinan Ulgen ve Can Kasapoglu, A Threat-Based Strategy for Nato's Southern Flank, Carnegie Europe, 2016.

10 <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/us-moves-nuclear-weapons-from-turkey-to-romania/>, Erişim tarihi: 19 Ağustos, 2016.

kamuoyunun ve Türk karar vericilerin istifadelerine sunulmak üzere, konuyla ilgili yapılacak bilimsel çalışmaların önemini ortaya koymaktadır.

Öncelikle bahse konu taktik nükleer silahların, 'herhangi' bir askeri tesiste konuşlandırılmaları teknik olarak mümkün değildir. Bu tip silahlara ev sahipliği yapabilecek olan üslerin, NATO standartları içinde, Weapon Storage Security System (WS3) olarak adlandırılan altyapıya sahip olması gerekmektedir. 1976 yılında başlayan WS3 programı, 1983 yılında üretim aşamasına gelmiş ve ilk olarak operasyonel yeteneğe Eylül 1990'da, Almanya'nın Büchel Üssü'nde erişmiştir. Konuya ilişkin yayımlar, İncirlik Üssü'nün bu kapasiteye erişen (1998) son üs olduğunu belirtmektedir¹¹. WS3 sistemleri, taktik nükleer silahların güvenliği ve kullanımları açısından yaşamsal önemdedir¹². Romanya'nın Deveselu Üssü esasen NATO'nun son konsepti kapsamında bir hava ve füze savunma üssü olduğu gibi, WS3 sistemi de yoktur¹³.

SONUÇ

Konuya salt savunma planlaması açısından bakıldığında, mevcut haliyle B-61 taktik nükleer bombaların Türkiye'nin müdafaası açısından vazgeçilemez bir önemi olmadığı değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, Ankara'nın NATO müttefiklerinden beklentileri, Türkiye'nin güvenlik ortamı ve savunma öncelikleri dikkate alındığında, füze savunma ihtiyaçları ve teknoloji transferi gibi daha somut getirileri olan konulardır. Bahse konu hususlarda bugüne dek Ankara'nın hassasiyetlerinin müttefiklerince tam olarak anlaşıldığını söylemek güçtür. Örneğin, Orta Doğu kaynaklı balistik füze tehdidi halen devam ederken ve Suriye İç Savaşı dahilinde bu silah sistemlerinin kullanımı sürerken, Türkiye'deki Patriot misyonunda yaşanan dalgalanmaların ciddi olumsuz etkileri gözlemlenmektedir.

Öte yandan, daha önce ifade edildiği gibi B-61 taktik nükleer silahlarının NATO üyeliği bağlamında politik bir anlamı da mevcuttur. Bu nedenle, Soğuk Savaş sona ermiş olsa da, Ankara'nın mutabık olmadığı tek

yanlı tasarruflar ile Türkiye'nin NATO nükleer yük paylaşımı sisteminin dışına itilmesine ilişkin spekülasyonların İttifak'ın kolektif savunma ruhuna katkıda bulunmayacağı belirtilmelidir.

Daha uzun vadeli olarak, taktik nükleer silahların Avrupa topraklarından tamamen çekilmesi ise, NATO'nun güney kanadından çok, doğu kanadındaki güvenlik ortamına bağlı olarak değerlendirilebilecek bir husustur. Ayrıca, ABD ile Rusya Federasyonu arasındaki nükleer silahların azaltılmasına yönelik düzenlemeler sadece stratejik nükleer silahları kapsadığı için, Avrupa'da konuşlu bulunan taktik nükleer silahların daha kapsamlı bir nükleer silahsızlanma düzenlemesine ulaşılabilmesi açısından bir diplomatik işlevi olması da mümkündür.

Sonuç olarak, Türkiye'de konuşlu bulunan taktik nükleer silahların, savunma rolünden çok, Ankara ile NATO ittifakı arasındaki güven ilişkisi bağlamında diplomatik-sembolik bir önem taşıdığı görülmektedir. Ankara, Orta Doğu'da sınırı bulunan üç komşusunun da (İran, Irak ve Suriye) son birkaç on-yılın çeşitli dönemlerinde kimyasal-biyolojik-nükleer silah geliştirmiş / geliştirmeye yönelik programlar yürütmüş olmasına rağmen, kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesine ilişkin uluslararası yükümlülüklerine bağlı kalmıştır. Bu durum, Türkiye'nin küresel güvenliğe ilişkin hassasiyetleriyle birlikte, NATO ittifakının kolektif savunma şemsiyesine duyduğu güvenin de bir sonucu olmuştur. NATO taktik nükleer silahlarının, bir doktrin değişimi ile kimyasal ve biyolojik silah tehditler karşısında bir şerh unsuruna ya da belirsizliğe dayalı caydırıcılığa dönüşmemesi halinde –ki böyle bir değişim yakın dönemde olası görülmemektedir– Türkiye'nin ve İttifak'ın güney kanadının savunulması açısından operasyonel nitelikleri ve caydırıcılığı kısıtlıdır. Öte yandan, aynı değerlendirmenin sembolik-diplomatik anlam bağlamında da yapılması mümkün görünmemektedir.

11 Hans, M. Kristensen. US Nuclear Weapons in Europe: A Review of Post-Cold War Policy Force Levels and War Planning, Natural Resources Defense Council, 2005, s.14.

12 Ibid.

13 <http://www.balkaninsight.com/en/article/romania-denies-nuclear-weapons-transfer-on-its-soil-08-18-2016>, Erişim tarihi: 19 Ağustos, 2016.

EDAM Dış Politika ve Güvenlik
Bilgi Notu

Ağustos 2016

İncirlik Üssü, Taktik Nükleer Silahlar ve Türkiye’de Nükleer Güvenlik

Sinan Ülgen
EDAM Başkanı

Can Kasapoğlu
Savunma Analisti, EDAM

Doruk Ergun
Araştırma Görevlisi, EDAM